GNOSTICISMUL CONTEMPORAN

Petru CIOBANU

Riassunto: Il soggeto di questo articolo è rappresentato di gnosticismo contemporaneo. Sono analizzati alcuni movimenti gnostici, come *New Age*, la Chiesa gnostica di santa Maria e di san Giovanni ed *Ecclesia Gnostica*, o sette (Testimoni di Geova) con qualche influsso gnostico nel loro insegnamento, che possiamo trovare nello spettro religioso attuale.

Parole chiavi: gnosticismo, gnosticismo contemporaneo, *New Age*, Testimoni di Geova, cristologia, soteriologia.

1. Introducere

Deşi începând cu secolul al IV-lea, ca urmare a luptei duse împotriva tendinţelor gnostice din cadrul creştinismului de părinţii Bisericii, dar şi a apariţiei altor erezii strict cristologice, gnosticismul intră în umbră şi dispare de pe arena istoriei, totuşi elemente gnostice se vor întâlni şi în secolele ulterioare, în Evul Mediu fiind aduse la lumină de o serie de mişcări eretice, atât în Orient, cât şi în Occident. Principalele mişcări heterodoxe cu caracter gnostic din perioada medievală au fost paulicienii, bogomilii, în partea răsăriteană a Europei, catharii, albigenzii şi valdensii în Apus. Condamnate de Biserică, supuse prigoanei din partea autorităţilor civile, aceste erezii vor fi anihilate. Cu toate acestea, ideile de bază vor supravieţui şi, deja spre mijlocul secolului al XIX-lea, putem vorbi despre o nouă eră a gnosticismului, care va continua şi pe parcursul secolului al XX-lea, un eveniment important în cristalizarea acestora fiind descoperirile de la Nag Hammadi.

În epoca modernă apar noi forme de cunoaştere mistico-ezoterică, ce au aspecte gnostice. În perioada contemporană, asistăm, sub diferite denominaţiuni, la o renaştere a ceea ce se poate numi în mod convenţional religia *sinelui ontologic*. Acest gnosticism nu se declară în mod expres că se trage din gnosticismul antic, dar preia din acesta diverse aspecte, în special cunoaşterea autorăscumpărătoare generată de persoana iluminată. Este vorba despre o gnoză mântuitoare care se răscumpără pe sine, avându-şi valoarea în sine însăşi, capabilă să depăşească opoziţia subiect-obiect: o cunoaştere a *sinelui absolut* într-o deplină şi profundă înţelegere a eului. Este o gnoză care, prin natura sa, se află în contrast cu credinţa religiilor monoteiste şi

care, spre deosebire de acestea, nu contemplă un Dumnezeu personal. Mai mult, Cristos este înțeles ca un *avatar* – nu un Dumnezeu, ci un suflet uman care se reîncarnează în diverse forme pentru a-i ajuta pe alții. Se poate spune că, pentru aceste forme religioase, orice om e Dumnezeu şi trebuie doar să-şi descopere divinitatea. În Occident este vorba despre alternative la tradiția creştină, caracterizate de privatizarea spirituală, de individualismul care contestă religia tradițională[1]. Unele dintre aceste curente gnostice le vom analiza pe scurt.

2. *New Age*

2.1. Scurt istoric al mişcării New Age

Atunci când se vorbeşte despre *New Age*, nu trebuie să se înțeleagă o realitate bine determinată şi definită. Încă de la începuturile sale, prin cei mai de seamă susținători ai săi, această mişcare a refuzat mereu să fie definită şi clasificată. În sens larg, A.N. Terrin consideră *New Age* drept „un ambient particular în care se caută, dincolo de religiile instituționale, motive sau tehnici spirituale pentru o experiență religioasă”[2].

Mişcarea *New Age* a luat naştere în California, începuturile ei fiind legate de apariția cărții *Reîntoarcerea lui Cristos* de Alice Ann Bailey (1880-1949). De atunci, ideile ei au cunoscut o largă răspândire şi au devenit bunul comun al unui mare număr de asociații, fraternități şi mişcări: Fraternitatea Albă Universală[3], Graal-ul, Rozacrucienii[4] etc. De fapt, *New Age* nu are nici fondator, nici sediu social, nici cărți sfinte, nici lider, nici dogme. Este o „spiritualitate” în sens larg, o spiritualitate fără Dumnezeu şi fără har[5].

În pofida spiritualismului său, *New Age* este departe de creştinism, în principal pentru trei motive: mai întâi, pentru că este o mişcare sincretistă; apoi, din cauza aspectului panteistic; în sfârşit, pentru că omul *New Age* nu are nevoie de mântuirea adusă de Isus Cristos, întrucât eliberarea sa de

---

[1] Cf. Guido Pagliarino, *Cristianesimo e Gnosticismo. 2000 anni di sfida*, Prospettiva Editrice, Roma 2003, 108-109.

[2] Aldo Natale Terrin, „*New Age*: Una religiosità «soft» che aiuta a vivere entro la dimensione olistica”, în E. Fizzotti, ed., *Sette e nuovi movimenti religiosi*, Paoline, Milano 2007, 167.

[3] Fraternitatea Albă Universală reprezintă o asociație inițiatică, înființată de Peter Deunov în Bulgaria, în anul 1922. Fondatorul îşi definea astfel mişcarea pe care o crease: „Augusta Fraternitate Albă Universală nu este ceva vizibil. Ea nu este nici Biserică, nici sectă. Ea este o entitate existentă dincolo de condițiile corupte în care trăieşte lumea ordinară” (cf. http://fr.wikipedia.org/wiki/Fraternit%C3%A9_blanche_universelle [accesat la 17.02.2014]).

[4] Ordin ezoteric înființat în anul 1912 în Marea Britanie de Annie Besant.

[5] Cf. Godfried Danneels, *Le Christ ou le Verseau*, Service de Presse de l’Archevêché de Malines-Bruxelles, 1990; trad. rom., *Cristos sau Vărsătorul*, ARCB, Bucureşti 1992, 17.

rău se află în mâinile sale[6]. De aici se poate deduce cu uşurinţă care sunt cristologia şi soteriologia acestei mişcări cu puternice trăsături gnostice.

2.2. Cristologia New Age

New Age vorbeşte despre un „Cristos cosmic”, care se va ridica în curând şi ne va ajuta să ne eliberăm, pentru o mai bună alipire de sine, de „energia divină”, în care noi vom afla desăvârşirea noastră. Cum *New Age* crede în reîncarnare şi în legea karmică, se afirmă că deja Cristos s-a întrupat de mai multe ori în alţi fondatori de religii, ca Buddha, Moise, Krishna, Isus[7].

Cristos al *New Age* nu este Mântuitorul lumii, ci unul dintre mulţii maeştri, oameni iluminaţi, care aduc lumina şi conduc omenirea spre un nou plan al cunoaşterii. El este o energie cosmică ce umple lumea şi din care facem parte şi noi. Prin urmare, Cristos se află şi în interiorul nostru, iar noi trebuie să-l descoperim în noi. Isus şi Cristos, ca şi pentru multe dintre ereziile gnostice antice, reprezintă două realităţi distincte: Isus a primit această energie într-un mod particular, dar şi noi, într-un anumit fel, trebuie să descoperim această energie prin nivelurile de cunoaştere, de multe ori cu caracter iniţiatic[8].

Totuşi, Cristos şi experienţa sa pământească sunt deseori amintite în *New Age*, fără a se oferi o interpretare corectă a identităţii şi misiunii sale răscumpărătoare. Nefiind considerat ca unicul Mântuitor, este negată sau reinterpretată moartea sa pe cruce, fiind exclusă şi ideea că, întrucât e Cristos, nu putea să sufere. Pentru a confirma aceste idei, se fac deseori referinţe la textele apocrife sau la alte revelaţii ale lui Isus Cristos oferite unor entităţi sau ghizi spirituali[9].

Pe lângă aceasta, *New Age* se dedică exegezei ezoterice a multor texte biblice pentru a ajunge la o corectă înţelegere a lui Isus Cristos, pe care Biserica l-a propus într-un mod inadecvat[10]. Dacă prima eră a creştinismului a trecut sub semnul sfântului Petru, cu matricea sa ierarhică şi dogmatică, noua eră propune o nouă viziune, mai spontană şi mai ezoterică, a lui Cristos şi a creştinismului, sub semnul sfântului Ioan[11].

---

[6] Cf. Angelo SAPORITI, *Cristiani e nuovi movimenti religiosi. Il punto di vista cattolico*, Elledici, Torino 2006, 39.

[7] Cf. Mihai Adrian GREGOR, *New Age. Aspecte istorice şi doctrinare*, Presa Bună, Iaşi 2003, 47.

[8] Cf. Angelo SAPORITI, *Cristiani e nuovi movimenti religiosi*, 38.

[9] Cf. Salvatore GIULIANO, „Eclissi o transformazione? Dal *New Age* al *Next Age*”, *Rassegna di teologia* 4 (2012) 646.

[10] Cf. Alessandro Olivieri PENNESI, *Il Cristo del* New Age. *Indagine critica*, Libreria Editrice Vaticana, Città del Vaticano 1999, 13-14.

[11] Cf. Salvatore GIULIANO, „Eclissi o transformazione? Dal *New Age* al *Next Age*”, 646.

Figura centrală a *New Age* este Maitreya, un personaj care va introduce era Vărsătorului. În aşteptarea venirii acestuia, adepţii *New Age* susţin:

> Cristos este aici… arătându-ne calea de ieşire din criza prezentă… El nu vine ca să ne judece, ci ca să ne ajute şi să ne inspire… El este Învăţătorul lumii, Domnul Maitreya, cunoscut de creştini sub numele de Cristos. După cum creştinii îi aşteaptă cea de-a doua venire, la fel evreii îl aşteaptă pe Mesia, budiştii pe cel de-al cincilea Buddha, musulmanii pe Imam Mahdi, iar hinduşii pe Krishna. Toate acestea sunt nume date unei singure persoane[12].

Prin urmare, *New Age* îl consideră pe Isus Cristos nu un personaj istoric, ci o idee, un spirit sau un suflet care pătrunde totul[13].

2.3. Soteriologia New Age

Concepţia despre mântuirea în *New Age* susţine că fericirea pentru om constă în cunoaşterea propriei naturi divine. Ceea ce îi aduce omului mântuirea nu este credinţa în Cristos, ci ezoterismul şi astrologia, care îi permit omului să capteze cunoaşterea secretelor energiei divine. Dacă omul eşuează, poate, la infinit, să continue reîncarnarea. Această soteriologie a *New Age* este sintetizată foarte bine de documentul comun al Consiliului Pontifical pentru Cultură şi Consiliului Pontifical pentru Dialogul Interreligios, numit *Isus Cristos – purtătorul apei vii. O reflecţie creştină asupra „New Age”*, din 3 februarie 2003: New Age este

> în mod esenţial pelagian în ceea ce priveşte modalitatea de înţelegere a naturii umane. Pentru creştini, mântuirea depinde de participarea la patima, moartea şi învierea lui Cristos şi de un raport personal şi direct cu Dumnezeu mai mult decât de orice mijloc tehnic. Situaţia umană, compromisă de păcatul originar şi de păcatul personal, poate fi justificată doar de acţiunea lui Dumnezeu… În creştinism, mântuirea nu este o experienţă a sinelui, o rămânere meditativă şi intuitivă în sine însuşi, ci este iertarea păcatului… Calea mântuirii nu se găseşte într-o simplă transformare autoindusă a conştiinţei, ci într-o eliberare de păcat şi de consecinţele sale[14].

3. Biserica gnostică a sfintei Maria şi a sfântului Ioan

Biserica sfintei Maria şi a sfântului Ioan reuneşte mai multe fire de spiritualitate, moderne şi antice, inspirându-se din texte aparţinând unor religii şi culturi diferite: minoică, celtică, pictă, scită, cathară, tracă, eseniană

---

[12] Basilea SCHLINK, *Mişcarea New Age în lumina învăţăturii biblice*, IRPOM, Iaşi 1994, 18.

[13] Mihai Adrian GREGOR, *New Age. Aspecte istorice şi doctrinare*, 47.

[14] CONSILIUL PONTIFICAL PENTRU CULTURĂ – CONSILIUL PONTIFICAL PENTRU DIALOGUL INTERRELIGIOS, *Isus Cristos – purtătorul apei vii. O reflecţie creştină asupra „New Age”*: EnchVat 22 (2003), 55.

şi ioanită[15]. Această „Biserică" susţine că, prin Maria Magdalena şi Ioan Botezătorul, îşi trage originea de la o linie de sânge ce a precedat religiile iudaică, creştină şi islamică[16]. Sursele de inspiraţie ale acestei mişcări gnostice contemporane sunt manuscrisele gnostice de la Marea Moartă şi *Codul Graal*.

Conform învăţăturii acestei mişcări, Isus Cristos nu a fost Fiul lui Dumnezeu, ci un simplu om, în venele căruia curgea sânge regal, fiind membru al unei secte religioase din Nazaret. A fost căsătorit cu Maria Magdalena şi a avut descendenţi a căror linie poate fi urmărită până în ziua de azi. Autoritatea de a crea o „Biserică" ascunsă, Isus şi Maria Magdalena şi-au primit-o de la Ioan Botezătorul, tot lor revenindu-le şi misiunea de a transmite adevăratele învăţături, întrucât majoritatea oamenilor din acele timpuri nu erau încă gata să le primească.

Ca şi în cazul curentelor gnostice antice, şi în doctrina Bisericii sfintei Maria şi a sfântului Ioan mântuirea se obţine prin gnoză, prin cunoaşterea adevărului, datorat *Sophiei* şi *Gnozei*, prin care se ajunge la mântuirea sufletului din lumea materială[17].

4. *Ecclesia Gnostica*

În anii de după descoperirea textelor de la Nag Hammadi în 1945, dar mai cu seamă după publicarea lor integrală până în 1977, au apărut o serie de alte mişcări gnostice, multe dintre ele reunite sub egida *Ecclesia Gnostica*. Aceasta a apărut iniţial în Marea Britanie, purtând titlul de Biserica Catolică Gnostică Preniceeană, iar din anul 1959 s-a stabilit în SUA. Fondatorul ei a fost „episcopul" Richard, duce de Palatin. După moartea acestuia în anul 1970, această „Biserică" şi-a schimbat numele, devenind *Ecclesia Gnostica*[18].

Fidelă teoriilor gnostice antice, această *Ecclesia Gnostica* susţine că Universul nu a fost creat de Dumnezeul suprem, ci de o serie de fiinţe spirituale inferioare. Scopul acestor fiinţe inferioare este de a-l separa pe om de unitatea spirituală supremă, care este Dumnezeu. Însă în fiecare om – compus din trup material, operă a fiinţelor inferioare, şi suflet – s-a păstrat o scânteie, care nu a fost abandonată de unitatea spirituală, ci, prin cunoaştere, aceasta tinde să se elibereze. Un rol important în trezirea acestei scântei îi aparţine unei emanaţii numite *Sophia* (Înţelepciunea), implicată în crearea lumii şi rămânând de atunci ghidul copiilor ei. Încă de la început,

[15] Cf. http://churchsmsj.org/index.php/history [accesat la 21.02.2014].
[16] Cf. http://en.wikipedia.org/wiki/Gnosticism_in_modern_times [21.02.2014].
[17] Cf. http://churchsmsj.org/index.php/doctrine [21.02.2014].
[18] Cf. http://gnosis.org/ecclesia/ecclesia.htm [accesat 21.02.2014].

în lume au fost trimişi mesageri ai luminii, cu scopul de a trezi gnoza în sufletele oamenilor. Cel mai mare dintre aceşti mesageri a fost Logosul lui Dumnezeu, care s-a manifestat în Isus Cristos, care a exercitat o dublă misiune: aceea de Învăţător al gnozei, dar şi de Hierofant, adică cel ce descoperă misterele. Aceste mistere, cunoscute şi sub numele de sacramente, au fost încredinţate apostolilor şi succesorilor săi. Mântuirea, considerată de adepţii acestei mişcări gnostice contemporane o eliberare de materie, constă în practicarea spirituală a acestor sacramente, precum şi într-un efort neîncetat în vederea obţinerii gnozei. Doar astfel omul îşi realizează cunoaşterea de sine şi poate reveni la unitatea spirituală[19].

5. Martorii lui Iehova

Analizarea concepţiilor cristologice caracteristice mişcării *Martorilor lui Iehova* ne-a determinat să o includem în mişcările contemporane cu caracter gnostic, chiar dacă în ceea ce ţine de soteriologie există puţine asemănări cu curentele gnostice antice.

Iniţiatorul şi primul preşedinte al *Martorilor lui Iehova* a fost americanul Charles Taze Russell (1852-1916). Neavând nicio pregătire biblică, spre anii 1869-1870 a înfiinţat un grup de *Studenţi biblici*, profund influenţaţi de ideea sfârşitului iminent al lumii, profetizat succesiv pentru anii 1914, 1925, 1975, dar de fiecare dată dezminţit de fapte. În anul 1879 a fost fondată revista *Turnul de veghe*, iar numele de *Martorii lui Iehova* a fost folosit din anul 1931, în perioada celui de-al doilea preşedinte, Joseph Franklin Rutherford (1916-1942), acelaşi care a abolit sărbătorirea naşterii Domnului şi folosirea simbolului crucii. Cel de-al treilea lider al mişcării a fost Nathan Homer Knorr (1942-1977), cel care le-a interzis iehoviştilor transfuziile de sânge. Din 1977 până în 1992 martorii lui Iehova l-au avut ca preşedinte pe Frederick W. Franz, căruia i-a urmat Milton Henschel (1992-2000), iar din 2000 până în prezent mişcarea este condusă de Don A. Adams[20].

5.1. Isus Cristos în concepţia Martorilor lui Iehova

Pentru a analiza concepţia cristologică a Martorilor lui Iehova, considerăm necesară o scurtă privire asupra teologiei lor trinitare. Dacă pentru creştini Dumnezeu este unul şi întreit – Tatăl, Fiul şi Duhul Sfânt –, Martorii lui Iehova, ataşaţi ideii lor despre un Dumnezeu care are un trup şi se află într-un loc determinat, nu pot accepta noţiunea de Treime şi o consideră o

---

[19] Cf. http://gnosis.org/ecclesia/ecclesia.htm [accesat 21.04.2014].

[20] Cf. Battista Cadei, *Testimoni di Geova a confronto*, EDB, Bologna 1997, 3-4; http://en.wikipedia.org/ wiki/Jehovah%27s_Witnesses.

invenţie a diavolului. Pentru ei, Duhul Sfânt nu este o persoană, ci un lucru, „puterea” prin care Dumnezeu lucrează[21].

Ca şi în cazul multor mişcări gnostice antice, şi pentru Martorii lui Iehova, Isus Cristos nu este altceva decât o creatură. El a fost creat de Dumnezeu şi îi este supus. Textele neotestamentare în care Isus este numit „Fiul lui Dumnezeu” şi „unul născut al Tatălui” sunt interpretate în sensul că Isus a fost prima şi principala creatură a lui Dumnezeu[22].

Iehoviştii, care au o concepţie despre Dumnezeu ce tinde spre materialism şi îi atribuie un „trup”, exclud că Dumnezeu ar fi putut naşte, întrucât, pentru a o face, ar fi avut nevoie de o persoană de sex feminin, ceea ce, evident, lipsea[23]. Ei susţin că Isus nu este Dumnezeu adevărat, chiar dacă poartă titlul de „Fiul lui Dumnezeu”; Isus este *un* dumnezeu[24].

Prima creatură a Tatălui, Isus Cristos, are trei nume diferite: este numit „Cuvântul lui Dumnezeu” pentru a indica funcţia sa de purtător de cuvânt al Tatălui; în ceruri este arhanghelul Mihail; şi doar în momentul în care vine pe pământ el devine „Isus Cristos”. Ceea ce pentru creştini se numeşte „întrupare”, pentru Martorii lui Iehova reprezintă o simplă transferare a forţei vitale de la arhanghelul Mihail în sânul sfintei Fecioare. Mihail-Isus avea deja înainte de venirea sa pe pământ un „trup spiritual” şi se afla într-un loc determinat. Venind în lume, el a trebuit să-şi părăsească tronul ceresc şi să şi-l recucerească printr-o supunere necondiţionată faţă de Iehova-Dumnezeu[25]. Când Isus devine Cristos? Ca şi pentru o serie de erezii gnostice antice, Isus devine Cristos în momentul botezului său în Iordan, atunci „când spiritul lui Dumnezeu, sau forţa sa activă, a fost revărsat peste el”[26].

Pentru a-şi susţine teoriile cristologice, Martorii lui Iehova, asemenea lui Valentin, au denaturat şi schimbat profund textul şi, prin urmare, şi înţelesul multor pasaje evanghelice şi epistolare. Vom arăta în tabelul de mai jos o parte dintre aceste texte[27]:

---

[21] Cf. Massimo Introvigne, *I Testimoni di Geova. Le origini, la storia, la dottrina*, Elledici, Leumann (Torino) 1988, 25; Angelo Saporiti, *Cristiani e nuovi movimenti religiosi*, 16.

[22] Cf. Massimo Introvigne, *I Testimoni di Geova. Le origini, la storia, la dottrina*, 25.

[23] Cf. Massimo Introvigne, *I Testimoni di Geova. Le origini, la storia, la dottrina*, 25-26.

[24] Cf. Battista Cadei, *Testimoni di Geova a confronto*, 17-18.

[25] Cf. Massimo Introvigne, *I Testimoni di Geova. Le origini, la storia, la dottrina*, 26.

[26] Cf. *What Does the Bible Realy Teach?*, Watch Tower Bible ans Tract Society of Pennsylvania, New York 2005; trad. rom., *Ce ne învaţă în realitate Biblia?*, Druck und Verlag, Berlin 2013, 40.

[27] Cf. Battista Cadei, *Testimoni di Geova a confronto*, 7-8.

<table>
<tr><th></th><th>Biblia catolică</th><th>Biblia Martorilor lui Iehova</th></tr>
<tr><td rowspan="2">In 1,1</td><td>Cuvântul era Dumnezeu.</td><td>Cuvântul era un dumnezeu.</td></tr>
<tr><td colspan="2">Pentru Martorii lui Iehova, Isus este Dumnezeu numai prin modul de a spune, şi nu în mod real, de aceea scriu „dumnezeu” cu minusculă.</td></tr>
<tr><td rowspan="2">In 8,58</td><td>Isus le-a zis: „Adevăr, adevăr vă spun: mai înainte de a fi fost Abraham, eu sunt”.</td><td>Isus le-a zis: „Adevăr, adevăr vă spun: mai înainte de a fi fost Abraham, eu eram”.</td></tr>
<tr><td colspan="2">Martorii lui Iehova schimbă prezentul „sunt” din originalul grec cu trecutul „eram” pentru a nega eternitatea lui Isus.</td></tr>
<tr><td rowspan="2">In 7,29</td><td>Eu îl cunosc pentru că vin de la el şi el m-a trimis.</td><td>Eu îl cunosc pentru că sunt un reprezentant al său.</td></tr>
<tr><td colspan="2">Martorii lui Iehova, pentru a arăta că Isus nu este Dumnezeu, îl indică drept un reprezentant al lui Dumnezeu.</td></tr>
<tr><td rowspan="2">Col 1,16</td><td>Prin el au fost create toate.</td><td>Prin el au fost create toate celelalte.</td></tr>
<tr><td colspan="2">Martorii lui Iehova adaugă „celelalte” pentru a arăta că şi Isus este o creatură.</td></tr>
<tr><td rowspan="2">Evr 1,8</td><td>Dar cu privire la Fiul: „Tronul tău, Dumnezeule, este în vecii vecilor”.</td><td>Dar cu privire la Fiul: „Dumnezeu este tronul tău în vecii vecilor”.</td></tr>
<tr><td colspan="2">Pentru a nega divinitatea lui Cristos, Martorii lui Iehova susţin că Dumnezeu este tronul Fiului, fraza fiind lipsită astfel de sens.</td></tr>
</table>

5.2. Soteriologia iehovistă

Asemănarea dintre concepţiile Martorilor lui Iehova şi gnosticism se observă mai ales în ceea ce ţine de predestinarea unui număr limitat de oameni – doar 144.000 – la mântuire. Ca şi în cazul valentinienilor, doar adepţii mişcării se vor mântui şi vor moşteni împărăţia lui Dumnezeu, care, ca şi în cazul lui Cerint, are un caracter pământesc.